

Diakónia és jóléti állam

Az együttműködés története*

■ FRITZ BLANZ

Bajor Diakónia
nyugalmozott diakóniai előadó
E-mail: fritz.blanz@online.de

DOI: 10.61894/LP.2024.99.7.4

- Az előadás visszavezeti az olvasót a németországi diakóniai munka gyökereihez, és bemutatja, hogyan jött létre az állam és az egyház együttműködése nyomán a jóléti állam. Az egyház diakóniai munkája az alapjául szolgáló mélységes hit kifejeződése, amellyel nehéz történelmi idők szélsőséges kihívásaira próbált választ találni. Ilyen módon a diakónia az egyház önkifejezésének lehetősége. Másfelől az államnak is szüksége van a diakónia munkájára, amely emberek tömegeinek nyújt szakszerű és elkötelezett segítséget az életük legkülönbözőbb területein. Az egyház a jóléti államban nem más, mint lehetőség Isten jelenlétének megélésére – felelősségben, bizalomban és megbékélésben.

Kulcsszavak: németországi diakónia / állam és egyház együttműködése / történelmi háttér / jóléti állam / mai kihívások

Mindenekelőtt hálással köszönöm az egyetem meghívását erre a tudományos konferenciára. Azért is megtiszteltetés ez a számomra, mert a Magyarországi Evangélikus Egyházhoz a tizenkilenc éves diakóniai együttműködés révén is kötődöm. Tiszteletre méltó az Önök egyházának az a fajta szociális elkötelezettsége, amelyet az ápolás, a tanyák ellátása, a fogyatékkal élők megsegítése, a hajléktalanok és romák közt végzett munka, az ételosztás és nem utolsósorban az ukrain menekültek megsegítése terén megmutatott.

Egyházukban nagy múltra tekint vissza a Fébé diakonisszaközösség. Vannak közös német–magyar diakóniatörténelmi gyökereink, amelyek a Kaiserswerthi Szövetségig nyúlnak vissza. A diakónia olyan kiemelkedő személyiségeire is büszke lehet az egyház, mint Joób Olivér, Tessedik Sámuel vagy Sztehlo Gábor, akik a diakónia hajóját átkormányozták a viharos időkön.

De induljunk most el a 19. század Németországába.

Kezdetek a pietista mozgalomban

A 19. századot hatalmas változások jellemezték. Az iparosodás tönkretette a hagyományos kézműipart és ezzel együtt a kézműves céhek szociális rendszereit is. Ez pedig hatással volt a lakosság helyzetére is.

A mezőgazdaságban munkaerőhiány volt, ennek következtében éhínség alakult ki. Az ipar kizsákmányolta a munkásokat. A gyermekek dolgozni jártak, nem pedig iskolába. A heti munkaidő átlagosan hetvenkét óra volt. Aki megbetegedett, elvesztette a munkáját. A lakáshiány általános nyomorhoz vezetett. A nők elleni erőszak mindennapos jelenség volt, és ezt a helyzetet csak tovább rontották a háborúk.

* A *Rendszerszemléletű diakónia* című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata (Evangélikus Hittudományi Egyetem, 2024. április 24.).

Az egyház és a diakónia szerepe

Az egyház nemzeti és politikai téren visszafogott volt, és az uralkodó osztály érdekeit szolgálta. De a közösségekből felhangzott az elégedetlenség szava, mert hiányolták az „anyaszentegyház” iránymutatását (értékrendjét).

Evangelikus oldalon pietista ébredési mozgalmak jöttek létre. Ők a szociális kérdésekben látták az egyház önkifejezésének fő területét. Friederike és Theodor Fliedner (1800–1864) a Kaiserswerthi Szövetségben megszervezték a fekvő és ambuláns betegellátást. Wilhelm Löhe (1808–1872) 1854-ben megalapította Neuendettelsauban a diakonisszaházat, és nővéreket küldött a gyülekezetekbe, ahol összekapcsolták a gondozást a szociális munkával. Johann Hinrich Wichern (1808–1881) pedig megnyitotta a férfiak előtt is a Diakóniát,¹ amikor utcagyerekek számára alapított árvaházat. Ez megváltoztatta a bajor gyülekezetek arculatát.

Karl Buchrucker (1824–1899) révén elindult a Bajor Központi Belmissziói Egylet (Zentralverein der Inneren Mission in Bayern – 1866), amelyből az évszázad végére rummelsbergi központtal létrejött az Országos Belmissziói Egyesület (Landesverein für Innere Mission). Ez alkalmazta Wichern teológiáját, amelynek középpontjában Isten vándorló népe állt (Wichern például minden útjára magával vitte az úrvacsorai készletét), valamint a Löhe-féle belmissziói szemléletet, amely az oltár felől indult el.

A jóléti állam felé vivő rendelkezések – II. Miksa király és Bismarck

II. Miksa király (1811–1864) meglátta a népét érintő nyomort és a pietista mozgalom válaszait. Ország vezetőjeként lépnie kellett ebben az ügyben. A Fliedner házaspárnál és Wichernnél tett látogatásait követően Miksa király Johannisverein (János-egylet) néven megalapította a bajor szociális intézmények hálózatát, amelyek többnyire evangélikus és katolikus fenntartás alatt működtek. A közösségek feleltek az egyes intézmények adományokból történő fenntartásáért, és cserébe az állam pénzügyi támogatását élvezték.

A Diakónia munkaterületei egyre szélesedtek: nevelőotthonok és iskolák, az ifjúságot érintő szociális munka, óvodák, kórházak, szállás a vándormunkások számára.

1. tézis: A diakónia a mélyen gyökerező hit kifejeződése. Wichern: „A hit úgy kötődik hozzám, ahogy a szeretet”, vagy: „A hit cselekvésre kényszerít (!) engem.”

A Weimari Köztársaság jóléti állama és a segélyszervezetek (Freie Wohlfahrt) szerepe

Az első világháború döntő változásokat hozott. A monarchia megszűnt, és Bajorországban új állam-szervezet jött létre. Ennek nyomán az egyház és az állam viszonyát új alapokra helyezte az állam és az egyház közti szerződés. 1920-ban az egyház saját alkotmányt hozott létre. Ezzel az állam és az egyház immár két külön szervezetté lett.

¹ A fordításban nagy kezdőbetűvel (Diakónia) közlöm ezt a kifejezést, ahol az előadó a bajor egyház diakóniai intézményrendszerére utal. Minden más esetben a kis kezdőbetűs írásmódot használom. – *A ford.*

Létrejött a weimari jóléti állam. Ennek egyik alapköve a szubszidiaritás elve volt, amely a katolikus egyház szociális tanításának válasza volt a 19. században uralkodó nehéz állapotokra. Ez azt jelentette, hogy az állam nem avatkozik be ott, ahol a polgárok vagy a társadalmi csoportok meg tudják oldani a problémát. Másrészt a polgárok akkor jogosultak állami szociális segítségre, ha a saját erőforrásaik kevésnek bizonyulnak egy adott szociális kérdés megoldására (*Rerum novarum*, 11. cikk). A szubszidiaritás nyomán jött létre az állam és a segélyszervezetek közti együttműködés. Őt szervezet jött létre: a Diakónia (Wittenberg, 1848), a Caritas (1897), a Zsidók Központi Segélyszervezete (1917), a Munkások Segélyszervezete (1919) és az Egyenlőség Segélyszervezete (Paritätische Wohlfahrtsverband, 1923). Ezek döntő szerepet játszanak a jóléti állam működésében. A gyülekezetek dakóniai munkája helyben zajlik, és annak működési karakterét a regionális kihívások határozzák meg (pl. ingyenkonyhák, ruhasegély, családtámogatás, hajléktalanok megsegítése).

Újrakezdés a II. világháború után

A II. világháború után a nemzetiszocializmus eltűnésével nagy lendülettel építették újra a diakóniát, mert a külföldi segélyszervezetek megbízható keretek között akarták szétosztani a segélyeket. Bajorországban 1945-ben jött létre a Belmisszió Evangélikus Segélyszervezete, amelynek vezetését az akkori rummelsbergi rektor, Karl Nicol (1886–1954) vette kézbe.

A szubszidiaritás központi jelentőségű lett. 1945 augusztusától ugyanis tizenkétfélmillió menekült és elüldözött ember érkezett Németországba. Az újjáépítés és a menekültek kérdése kulcsfontosságú feladattá vált. 1950-ben körülbelül ötvenötezer ember dolgozott a segélyszervezetnél, amely hatvan-kétfélmillió kilogramm élelmiszert és ruhát osztott szét a német lakosság körében.

A bajor egyház minden egyházmegyéjében szeretett volna diakóniai irodát berendezni. Ezek regionális gondozási központok voltak háborús árvák, keletről jött menekültek, hadifogságból hazatértek, gazdasági bevándorlók és vendégmunkások számára.

A szociális törvényhozás felépítése és a diakónia kihívásai

Az 1970-es évektől a '90-es évekig történt meg a szociális törvényhozás megalkotása.² A Diakónia ennek minden munkaterületén aktív szerepet vállal és magas szintű szakmaiságot képvisel. Bajorországban hét nagy munkaterület alakult ki: gyermek- és ifjúságvédelem, fogyatékkal élők megsegítése, szociálisan hátrányos helyzetűek támogatása, ápolás és egészségmegőrzés, migráció és menekültügy, nemzetközi diakóniai munka (benne a katasztrófák károsultjainak ügye és a „Kenyeret a világnak” program).

Az államnak szüksége van a Diakóniára mint erős partnerre. Ez a fejlődési irány az egyház diakóniai büdzséjében mutatkozik meg. 1959-ben 15 000 német márkát fordítottak erre a célra, míg 1965-ben már 774 525 márkát (vagyis a korábbi összeg ötvenszeresét), 1973-ban pedig 2,5 millió márkát

² Ennek részei: 1. Általános rész, 2. Munkavállalók alapjogai, 3. Munkajogi támogatás, 4. Szociális biztonság, 5. Betegbiztosítás, 6. Nyugdíj, 7. Baleset, 8. Gyermek- és ifjúságvédelem, 9. Fogyatékkal élők, 10. Közigazgatás és adatvédelem, 11. Gondozás, 12. Szociális segélyezés.

(újabb háromszoros ugrás). A bajor Diakónia manapság hetvenötezer főállású és mintegy huszonöt-ezer önkéntes dolgozót foglalkoztat. A hozzá tartozó intézmények pénzügyi volumene több mint 4,5 milliárd euróra tehető.³ Ezek munkáját 99%-ban az állam finanszírozza.

2. *tézis*: A politikai jelek egyértelműek: az államnak kell a Diakónia munkája.

Az egyház benne él a társadalomban: felhívja a figyelmet a visszasságokra, és együttműködik a megoldások megtalálásában. Az egyháznak értékteremtő szerepe van, amelyhez a támogató diakónia kapcsolódik. Támogatja a menekülteket, védelmezi a gyenge és kiszolgáltatott csoportokat, integrálja a társadalom peremére sodródott embereket. Az egyház és a Diakónia minden ember jólétéért felelősséget vállal.

A szubszidiaritás elve értelmében az egyház szembenéz a társadalom szociális kihívásaival. Támogatja a megfelelő szociális politikát, segít annak megvalósulásában, és ellenőrzi annak hatékonyságát. A Diakónia kritikus lojalitással működik az államban. Önértelmezését illetően a jóléti állam megbízható partnereként tekint önmagára. Az állam számolhat a Diakónia munkájával.

3. *tézis*: Az egyház és a Diakónia az egész társadalomért felelősséggel tartozik. „Az egyház csak akkor egyház, ha másokért van.” (BONHOEFFER 1999, 183. o.)

Mai kihívások – az egyház közösségben betöltött szerepe

Engedjék meg, hogy az előadás utolsó részében foglalkozzam az egyház mai szerepével. Ha abból a pietista örökségünkből indulunk ki, amely szerint a diakónia az egyház lényegének kifejeződése, ebből le kell vonnunk a megfelelő következtetéseket a diakóniai gyülekezetépítésre nézve. A diakóniai gyülekezetépítés mindig abból indul ki, hogy az egyház a közösség része, de soha nem ő maga az egész közösség – mégis mindenkiért felelős. Három fogalommal jellemezném a diakóniát: a felelősségvállalás, a bizalom és a megbékélés közössége (BLANZ 2022, 264. kk.).

A keresztények közössége felelősségvállaló közösség

A gyülekezet minden tagjának vannak erőforrásai, kompetenciái és tehetségei. A Diakónia szellemiségének az felel meg, ha ezeket a közösség szolgálatába állítjuk. Akinek sok adatott, attól sokat is kérnek számon – erről tanúskodik a talentumok példázata, amely közvetlenül az irgalmasság cselekedeteiről szóló rész előtt található az evangéliumban (Mt 25,14–30).

A *Zeit* magazin interjút készített dr. Heinrich Bedford-Strohm-mal, amely ezt a címet kapta: „Az egyház mindennap jót cselekszik, csak ez nem kerül bele a hírekbe” (FINGER 2021). Ezt csak megerősíteni tudom. Az egyház mindenhol ott van: az idősek és a fogyatékkal élők között, a menekültek mellett, a börtönpasztorációban, a tanácsadásban, az ingyenkonyhán és a haldoklók kísérésében. Döntő fontosságú, hogy a talentumainkkal mások szolgálatában növekedjünk, és jót tegyünk mindenkivel.

³ Németország egészét tekintve ezt a számot 25 milliárd euróra becsülik.

Ami az egyház szerepét illeti, a „másokért élő egyháznak” fel kell tennie magának a kérdést: hol, hogyan és mennyit invesztálunk azokba az emberekbe, akikhez küldtek minket?

A „hol” kérdése a helyszínre utal. Vajon úgy gondoljuk, hogy leginkább csak a hittestvéreink körében (Gal 6) maradunk, vagy egyházi hovatartozástól függetlenül odafordulunk azokhoz az emberekhez, akik a legnagyobb szükségben élnek? Ez utóbbi lenne magától értődő a diakóniai szemlélet szerint.

A „hogyan” a cselekedeteink indíttatására kérdez rá. Csak oda invesztálunk, ahonnan nyereséget remélünk, vagy a Hegyi beszéd elvei alapján a bal kéznek nem kell tudni, mit cselekszik a jobb?

A „mennyit” kérdése a megfelelő mértéket keresi. A pénzünk nagy részét az egyház fenntartására fogjuk fordítani, vagy az erőnket és a pénzünket az idegen felebarátba fektetjük be?

A keresztények közössége bizalmi közösség

A bizalom a keresztény üzenet és a keresztény élet alapköve. A Római levél bizonyossága szerint Ábrahám bízott (hitt), és ez lett az ő igazságaként elismerve. Nem véletlenül nevezik Ábrahámot a hit (bizalom) ősatyjának. A bizalom a mély keresztény hit kifejeződése, ezért a hitközösség mindig bizalmi közösség is.

Az egyház nem tudja megkerülni a bizalom kérdését. Az emberek Istenbe vetett hite már a teremtnél megkapja az alapokat, és a bűnök és hibák ellenére Isten mindig újabb lehetőségeket nyit előttünk – a hívők közösségének teljes története erről szól. Az az örömmüzenet, hogy Isten az egész emberiséget elfogadja. Ezt a közösség egészében átérezhetik az emberek, és nekünk nem szabad ennek útjába állnunk.

A keresztények közössége a megbékélés közössége

„Soha ne törődj bele a keresztények közti szakadás botrányába” – erre szólít a taizé-i ökumenikus közösség. Az egyházak egységére még sokáig kell majd várunk, mivel az ember útjai nem Isten útjai. De addig is az a feladatunk, hogy minden különbözőség közepette is az egységet építsük.

Mégis megmaradnak a különbségek. Keresztényekként a különbözőségek társadalmához tartozunk. Minden különbség közepette is meg kell találnunk az együttélés útját. Harding Meyer (1928–2018), a strasbourg-i ökumenikus intézet teológusa alkotta meg az „egység a megbékélt különbözőségben” elméletét. Ebben elismeri, hogy az egyházak és a társadalom megmaradnak az egymástól való különbözőségükben, de jogos érdekük az egység keresése. A különbözőségnek nem kell szakadáshoz vezetnie. Meyer tisztában volt az ellentétekkel. Ismerte a kemény konfliktusokat, ezért is akarta a nézeteltérésekbe beépíteni a megbékélés lehetőségét.

Mi mint egyház a máshogy gondolkodókkal folytatott párbeszédben óhatatlanul igent kell hogy mondjunk a másik emberre. Az egyház feladata a megértést terjeszteni (HUBER 2001). Elviselni a különbségeket és egymáshoz közeledni – ezek olyan folyamatok, amelyek a társadalmi csoportokban kevésbé jellemzőek. Így az egyház válhat a tolerancia, a megértés és a hívogató közösség helyévé, és megteremtheti a párbeszéd lehetőségét.

Minden nézeteltérés végére idetehetjük Teréz anya mondatát: „Soha ne engedd, hogy valaki ne legyen boldogabb a veled való találkozás után, mint előtte.” Ami azonban közben történik, azt a Lélek határozza meg, amely „*arra fűj, amerre akar*” (Jn 3,8).

Hadd idézzem végül ismét Bonhoeffert: „Az egyháznak részt kell vállalnia az emberi közösség életében, nem uralkodva, hanem segítve és szolgálva.” (BONHOEFFER 1999, 183. o.)

A diakónia nem más tehát, mint amikor meglátjuk a másik emberben Isten arcát? Nekünk, rumelsbergi diakónusoknak az irgalmasság cselekedeteinek ez az összefoglalása a legfontosabb: „*Amikor megtettétek ezeket akár csak eggyel is a legkisebb atyámfiái közül, velem tettétek meg.*” (Mt 25,40)

4. tétel: Az egyház végső soron a jóléti állammal együttműködve nem más, mint lehetőség Isten jelenlétének megélésére – felelősségben, bizalomban és megbékélésben.

Diaconia and the Welfare State

History of a Collaboration

- ▶ **This presentation traces the roots of diaconal work in Germany and illustrates how the welfare state emerged through the collaboration between the state and the church. The diaconal work of the church is an expression of the profound faith that sought to address extreme challenges in difficult historical times. In this way, diaconia offers the church an opportunity for self-expression. On the other hand, the state also needs the work of diaconia to provide professional and committed assistance to the masses in various aspects of their lives. In the welfare state, the church offers an opportunity to experience the presence of God – in responsibility, trust, and reconciliation.**

Keywords: German diaconia / collaboration of state and church / historical background / welfare state / today's challenges

Felhasznált irodalom

- BLANZ, Fritz 2022. *Miteinander als Chance*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.
- BONHOEFFER, Dietrich 1999. *Börtönlevelek*. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- FINGER, Evelyn 2021. „Die Kirche tut jeden Tag Gutes, es ist nur nicht in den Schlagzeilen”. Interview mit Heinrich Bedford-Strohm. *Zeit Online*, október 31. <https://www.zeit.de/2021/44/heinrich-bedford-strohm-evangelische-kirche-vorsitz-bischof>. (Megtekintés: 2024. május 27.)
- HUBER, Wolfgang 2001. Die Rolle der Kirchen als intermediärer Institutionen in der Gesellschaft. In: Klaus D. Hildemann (szerk.): *Die Zukunft des Sozialen. Solidarität im Wettbewerb*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. 45–54. o.
- XIII. LEÓ 1991. *Rerum Novarum. XIII. Leó pápa apostoli körlevele a munkások helyzetéről* [1891]. Ford. Dér Katalin. KDNP, Budapest. Web: <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=125>. (Megtekintés: 2024. május 27.)

Fordította: Sághy Balázs